

№ 17 (790)
Май 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Больш: памяць пра спалення вёскі, маленства, апаленае вайною – стар. 2 і 5**
- ☞ **Рэгіён: вёска Сялец на Смагоншчыне – стар. 4**
- ☞ **Знаходкі: краязнаўцы дзеляцца сваімі адкрыццямі – стар. 6**

Памятаць, ганарыцца і справаю даказаць

У Жукоўшчынскім дзіцячым садзе – базавай школе Дзятлаўскага раёна ў рамках рэалізацыі праекта «Іскры Памяці» прайшла патрыятычная акцыя «Мы помнім!», прысвечаная 75-годдзю Вялікай Перамогі. Кіраўнік музея «Літаратурная Дзятлаўшчына» Людміла Шаркут распавяла пра нядаўнія мерапрыемствы.

Вучні 6 класа, члены цімураўскага атрада, прынялі ўдзел у раённай акцыі «Дарога да абеліска». Яны навялі парадак вакол помніка землякам у вёсцы Вялікія Краглі, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, абараняючы Радзіму.

Актыўны ўдзел у раённай акцыі «Ганарымся, помнім, шануем» прынялі вучні 8 класа, члены валанцёрскага атрада, якія добраўпарадкавалі тэрыторыю вакол помніка загінулым землякам у вёсцы Погіры.

Вучні 9 класа, члены валанцёрскага атрада, прынялі ўдзел у раённай акцыі «Ніхто не забыты, нішто не забыта». Яны прывялі ў парадак магілы ветэранаў вайны, арганізатару калгаса, жыхару вёскі Погіры, якіх расстралялі гітлераўцы 29 жніўня 1942 года, і прыбралі месца іх расстрэлу, дзе ўстаноўлены Памятны знак.

Паводле паведамлення раённай газеты «Перамога»

Краязнаўчая газета

Для Вас

хто дае пра захаванне гісторыка-культурнай Спадчыны

і каму неаб'явава будучыня Беларусі

і хто вывучае гісторыю свайго Краю

падручнік «Дарожнік»

інавідацыйны - 63320, ведамасны - 633202

75 гадоў Вялікай Перамогі

Абеліск у в. Астрашыцкі Гарадок Мінскага раёна, усталяваны ў памяць аб 242 земляках, якія загінулі ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны

Фота: Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Вярталіся нашы салдаты з вайны

Вярталіся нашы салдаты з вайны –
На тварах і радасць, і стома,
Бо катаў праклятых прагналі яны,
І йшлі з перамогай дадому!

Ды з памяці ўсе тыя грозныя дні
Не сперці, не змыць іх ніколі,
Як грудзі свае падстаўлялі яны,
Не помнячы страху і болю...

На смерць вы стаялі
ў няроўным баі
У думках аб маці і дзецях,
І каб не гарэла Радзіма ў агні,
Каб мір панаваў на планеце!

Вярталіся нашы салдаты дамоў –
І болей вайны нам не трэба!
Яны неслі шчасце, свабоду, любоў
І светлае, мірнае неба!

Наш салдат

Была вайна, зямля наўкол гарэла,
І фрыц паганы ў вёсцы лотаваў,
У нашых сэрцах ненавісьць кіпела,
Як на гармоні песенькі ён граў.

З ім наш салдат-зямляк шмат год
змагаўся:
Ішоў у бой пад выбухі гармат...
Ля роднай вёскі назаўжды застаўся
Адважны асіповіцкі салдат.

Мы пасадзілі белую бярозку
У памяць аб герою-земляку,
Каб больш не ведалі ні мы, ні вёскі
Пакут і гора на сваім вяку.

Шапочка лісцем белая бярозка,
Схіліўшыся над Свіслаччу-ракой.
І кружыць бусел над шчаслівай
вёскай,
Ён дорыць нам пяшчоту і спакой.

Сафія МАРОЗ, аг. Забалацце Асіповіцкага раёна

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

✓ Выхаванцы дзіцячых садоў і школьнікі Мёрскага раёна ўзялі актыўны ўдзел у раённым этапе рэспубліканскага конкурсу на найлепшы дзіцячы малюнак на экалагічную тэматыку. У конкурсных працах знайшлі адлюстраванне беражлівае стаўленне да прыроды, захаванне біялагічнай і ландшафтнай разнастайнасці, ахова навакольнага асяроддзя, устойлівае выкарыстанне прыродных рэсурсаў.

Сярод малодшых удзельнікаў першае месца прысудзілі выхаванцу Язненскага яслі-саду Мікіту Карповічу за малюнак-аплікацыю «Беражы і захоўвай водныя рэсурсы планеты», на другім – Ола Сураўева (яслі-сад № 1 г. Мёры) з малюнкам «На рыбалцы», трэцяе месца падзялілі Максім Шамровіч (Язненскі яслі-сад), аўтар малюнка «Беражыце птушак», і выхаванец Дзісенскага яслі-саду Даўлат Красоўскі з малюнкам-аплікацыяй «Беражыце яркую планету!»

У групе ад 6-і да 10-і гадоў на першым месцы вучань Мёрскай СШ № 3 імя Я. Томкі Арцём Плехтан (малюнак-аплікацыя «Агонь – галоўны вораг лесу»), другое месца прысудзілі выхаванцы яслі-саду № 2 Вікторыі Крэмсі (малюнак-аплікацыя «Крохкі свет прыроды»), на трэцім – працы «Свет у кроплі вады» вучня Дварнасельскай школы Аляксея Корсака і «Кар-кар-р-р-авул! SOS» Ефрасіні Шчарбіцкай са Слабадскай школы.

✓ 3 23 красавіка жывапіс і графіка мастака і паэта Генадзя Говара, сябра саюзаў пісьменнікаў і мастакоў Беларусі, выстаўлены ў паўднёвай галерэі гомельскага палаца Румянцавых і Паскевічаў. У экспазіцыі больш за 20 твораў, сярод якіх партрэты мастакоў і навукоўцаў, жывапіс, аўтапартрэт. Спалучэнне выяўленчай і паэтычнай моваў стала арыгінальнай асноваю карцінаў, дыпціхаў, трыпціхаў і поліпціхаў аўтара.

Плануецца, што творы можна пабачыць да 24 траўня.

✓ 26 красавіка ў гадавіну аварыі на Чарнобыльскай АЭС музыкі далі дабрачынны анлайн-канцэрт у падтрымку беларускіх медыкаў. У фестывалі «Belarus Metal Fest COVID-19» бралі ўдзел гурты, якія граюць у розных жанрах фолк і метал-музыкі: «Relikt», «Znich&Rutvica», «Evthanazia», «Aquamorta» і «Dymna Lotva». Кожны ахвотны мог паглядзець канцэрт і ахвяраваць грошы на набыццё ахоўных сродкаў для работнікаў медыцынскіх устаноў, якія працуюць з інфікаванымі каронавірусам.

Арганізатары мерапрыемства зазначылі: «Мы аб'ядналі дзве страшныя і трагічныя падзеі для чалавечтва, пандэмію і радыёактыўнае заражэнне, у адну дабрачынную акцыю. Нам важна нагадаць людзям, што галоўнае на Зямлі – гэта ЖЫЦЦЕ і ЗДАРОЎЕ ЧАЛАВЕКА! Дзякуем за падтрымку». Акцыя была падтрыманая шырокай аўдыторыяй слухачоў.

✓ У рамках святкавання 75-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне Шумілінскі гісторыка-краязнаўчы музей сумесна з Шумілінскай раённай арганізацыяй БелГА ветэранаў абвясціў інтэрнэт-конкурс патрыятычнай фатаграфіі «Жывая памяць сэрца». Ён праходзіць з 21 красавіка па 12 чэрвеня. Ахвотым прапануецца даслаць здымкі ў намінацыях «Твары Перамогі», «Святы Перамогі», «Манументы Перамогі», «Нашчадкі Перамогі». Па меры паступлення працы змяшчаюцца на старонцы раённага музея ў сацыяльнай сетцы «Одноклассники». Вынікі падвядуць 23 чэрвеня, у дзень вызвалення раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Музей таксама прапанаваў жыхарам раёна да 6 траўня конкурс-віктарыю «1418 дней і ночей к Победе». Пытанні змяшчаюцца на сайце газеты «Герой працы» ў адмысловай рубрыцы.

Скарыстаная інфармацыя з сайтаў газет «Прыпяцкая праўда» (Нароўля), «Міёрскія навіны» (Мёры), «Герой працы» (Шуміліна), наведанне гурта «Relikt»

Згадаць кожную вёску, зафіксаваць кожнае імя

Браслаўская ЗВЯЗДА

Наша краіна – гэта яшчэ і Брэсцкая крэпасць, Буйніцкае поле, Хатынь... На жал, шмат у нас вёсак з трагічнымі лёсамі. І не ўсе яны адзначаныя ў памяці нашчадкаў, ёсць яшчэ белыя плямы гісторыі.

Уважліва вывучыла матэрыялы кнігі «Наццiсткая палітыка геноцыда і «выжженой земли» в Беларуссии (1941 – 1944 гг.)» (Мінск: Беларусь, 1984), што тычыцца Браслаўскага раёна. І не знайшла там многіх пацярпелых у вайну вёсак побач з маімі роднымі Мілашкамі, можа, па вiне мясцовых уладаў, можа, выдаўцы прапусцілі. А куды ж падзеліся Двор Багданава, Бяржонка, Божая Воля, Лубянка, Грыдзішкі, Сёлы? Ды і саміх Мілашак у кнізе няма. Праўда, ёсць Мілашы, яны былі спаленыя, як і Лабецкія, Рэпаўшчына, Баравыя, Плетарова, Прудзінікі, Стайкі. Пра Лабецкія і Баравыя не ведаю, а Рэпаўшчына, Прудзінікі, Стайкі – курганы, пліты, помнікі ёсць. У Плетарове ніякай пазнакі няма. Браслаўскіх вёсак, спаленых разам з част-

кай насельніцтва, налічыла ў кнізе 70, а ўсяго пацярпелых паселішчаў прыкладна каля 100.

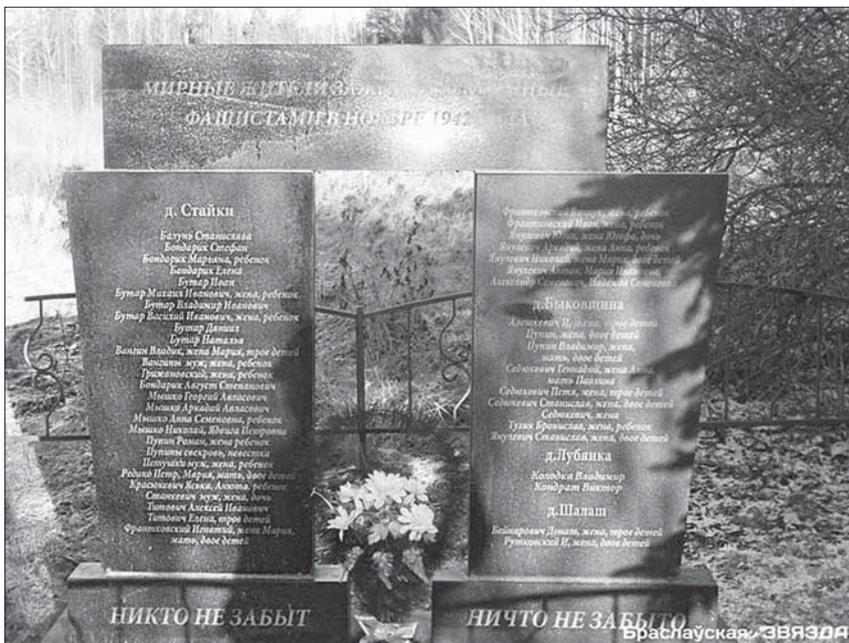
Напісала было ў «Браслаўскую газету» пра лёс вёскі Стайкі, пра курган памяці, куды ў свой час вадзіла ў паходы дзяцей. Журналістка прыехала, паглядзела, сфатаграфавала, напісала. Але з таго артыкула знікла, лічу, галоўнае. Трэба ведацца і пазначыць імяні ўсіх спаленых, а не толькі «Лаўрыновіч і яго сям'я». У яго былі жонка, дзеці, і дзетак жа ў Беларусі загінула не менш, чым дарослых! У Рэпаўшчыне ж на пліце пералічаныя ўсе загінулыя па імянах і ўзросце. Значыць, гэта магчыма зрабіць. Вось каб знайшоўся малады апантанты краязнаўца, пакопаўся ў архівах дзеля гэтага – і прапала б яшчэ адна белая пляма з ваеннай гісторыі. І дарогу хоць якую можна было б правесці да кургана, і турысты паехалі б не толькі ў Хатынь. Праўда, помнікі даглядаюць лясніцтва «Замошша» і Далёкаўскай сельсавет – возяць вянкi.

Некаторыя лічаць, што мае Мілашкі не былі спаленыя. А я лічу, што няма розніцы: ці былі спаленыя акупантамі, ці згарэлі ад ваенных дзеянняў. У хатцы, узведзенай героем грамадзянскай вайны Канстанцінам Бяляўскім, якога пасля вызвалення Беларусі па ўзросце не забралі на фронт, жылі сем і радні, пакуль маладыя ваявалі, куды вярнуліся. Жылі ўсе разам. Мой бацька Іван Антонавіч Петушко знайшоў на пажарышчы (!) сваёй хаты толькі сякеру і будаваўся потым асобна.

І так цяжка назіраць, як цяпер гінуць нашыя вёскі. Хатка Бяляўскага зарытая экскаватарам. А ў ёй і праўленне першага калгаса было, і школа, і настаўніцкая ватарвала. Там музей вёскі можна было зрабіць!

Нашыя дзяды і бацькі ўзнаўлялі свае жытлы з пелу, падымалі Беларусь, за што ім трэба бясконца дзякаваць. І памятаць.

**Ірына ФІЛАНОВІЧ,
г. Паставы**

Браслаўская ЗВЯЗДА

Памяць вайны стукае нам у сэрцы

(з вопыту збору і публікацыі ўспамінаў аб вайне)

Даклад Марыны КУКСЁНАК, навуковага супрацоўніка Музея гісторыі культуры г. Наваполацка

Наваполацк – адзін з маладых гарадоў Беларусі – бярэ пачатак у пасляваенных гадах. Аднак гэтая зямля добра памятае часы ваеннага ліхалецця: жорсткасць і бязлітаснасць ворага, мужнасць і гераізм абаронцаў, пакуты і слёзы мірных жыхароў. Маўклівым напамінам пра тыя страшныя дні служаць узведзеныя ў горадзе мемарыялы.

Сёння мы не маем права забываць і тое, што ў стані ўважання і развіцця горада важкі ўнёсак зрабілі людзі, якія зведалі на сабе ўсе жахі Вялікай Айчыннай вайны. Першабудаўнік Эдуард Шыманскі, першы начальнік аддзялення сувязі Сяргея Хацкевіч, былы начальнік Упраўлення механізацыі № 141 Пётр Траба – у памяці кожнага з іх жыве вайна.

На жаль, у святочных калонах мы ўсё менш заўважаем удзельнікаў і сведкаў Вялікай Айчыннай вайны. Сыходзіць пакаленне людзей, а разам з імі сыходзіць памяць аб вайне.

Па гэтай прычыне рукапісы (аўтабіяграфіі, успаміны ўдзельнікаў і сведкаў вайны), якія калісьці былі прынятыя ў фонды Музея гісторыі і культуры г. Наваполацка, набываюць асаблівую каштоўнасць. Дзякуючы намаганням былых супрацоўнікаў мы маем магчымасць знаёміцца з успамінамі жыхароў горада – удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны – Уладзіміра Балгаранкі, Лізаветы Лебедзевай, Пятра Літвінава і іншых.

Праца ў гэтым кірунку не прыпыняецца. У 2019 г. супрацоўнікі музея чарговы раз звярнуліся да навапалачанаў з просьбай падзяліцца ўспамінамі аб перажытых у гады вайны выпрабаваннях і не менш цяжкім пасляваенным часе. Нашыя словы былі пачуты, і ў фонды музея трапілі новыя, пранізаныя болам, гісторыі жыхароў горада.

Улічваючы рост цікавасці да тэмы Вялікай Айчыннай вайны, у музеі было вырашана выдаць зборнік успамінаў. За кароткі час супрацоўнікі музея падрыхтавалі матэрыял да публікацыі, і напярэдняй 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў убачыў свет

зборнік успамінаў «Памяць вайны стукае нам у сэрцы».

У выданні чытач знойдзе біяграфіі і ўспаміны ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, малалетніх вязняў фашысцкіх канцлагераў, дзяцей вайны, а таксама рэдкія фотаздымкі 1940-х – 1950-х гг. Асабліва месца ў зборніку займае цыкл вершаў сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі Тамары Талкачовай.

Выданне змяшчае ўспаміны і вершы ўдзельніка партызанскага руху на Ушаччыне Сяргея Хацкевіча. Аднак ветэран распадае не пра час легендарнага прарыву варожай блокады. Найбольш яркавае ўражанне пакінуў выпадак з канём: «На мою санітарную палову паложылі раненых двух партызан, і я отправіўся в дарогу. От Гомли до лазарета в Ушачах было около 20 – 25 километров. Дорога весенняя – мокрая, в колдобинах, тяжёлая. Лошадь тянула повозку с натугой, шагом. Я шёл рядом с лошадью. В одной луже телега застряла. Колеса увязли в грязи, лошадь стала. На понукание сдвинуть телегу не смогла. Я вошёл в лужу к голове лошади, похлопал её по шее, поправил сбрую, погладил. Достал из кармана печёную картофелину, из запаса моего обеда, разломал и дал лошади скушать. После обнял голову лошади и в отчаянии стал шептать, что налетят самолёты немцев, и мы все погибнем, надежда только на тебя. Я отошёл к телеге, вцепился руками в перекладину, и из моей груди вырвался отчаянный крик: «Пошла! Тащи!»

И лошади!.. Такого приёма я больше нигде не видел. Лошадь подалась назад. Хомут сдвинулся к её голове, и она не только ногами, но и тяжестью своего тела, рывком, в два приёма, выдернула телегу из лужи и стала. Лошадь дрожала. Я обнял лошади голову и поцеловал, из моих глаз катились слёзы».

Канцэнтрацыйны лагер, лагер смерці... У кожнага чалавека гэтыя словазлучэнні выклікаюць асацыяцыю з нечалавечымі пакутамі. Як стала магчымым прайсці праз усе выпрабаванні? Адказ знаходзім ва ўспамінах былога вязня Анатоля Гле-

вацкага: «Отец, офицер Красной Армии, пропал без вести под Великими Луками в 1941 г. Мы вместе с матерью жили в семье Войцеховских. По доносу за связь с партизанами в 1942 г. нас посадили в Полоцкую тюрьму. Отец матери был там расстрелян, а нас с матерью и семью Войцеховских в декабре 1943 г. отправили в Освенцим (Биркенау Аушвиц II). Мой номер 167276, а у матери 69931. 2 марта 1944 г. нас, детей, отняли от матерей и отправили в детский лагерь Константинув-Тутенхен под Лодзь. 22 января 1945 г. мы были освобождены советскими войсками. Затем нас вывезли в Киев в детский дом № 3. Сама мама была освобождена советскими войсками 27 января 1945 г. в Освенциме.

В памяти об Освенциме ничего не осталось. Константинув находился на территории бывшей ткацкой фабрики. Спальные помещения размещались в втором этаже. При построении на территории приходилось спускаться по винтовой бетонной лестнице, деревянные колески скользили по ступенькам. Старшие дети подхватывали малышей под мышки и выносили их во двор. Детей было более двух тысяч, поэтому при построении могли покалечить младших детей. Наблюдателями были владиславы, за любую провинность избивали палками. Но самое страшное наказание было придумано заместителем начальника лагеря. У него была собака – огромный чёрный дог. Над входом в здание коменданта был козырёк, а из кабинета на козырёк выходила дверь. На козырёк насыпались горох или крупа и на неё провинившегося ставили на колени, а рядом садилась собака,

которая следила, чтобы ребёнок не шевелился. Если ребёнок шевелился, собака клала лапы на плечи ребёнка и могла его скинуть с козырька.

За время, пока мы находились в этом лагере, погибло 37 детей, все они похоронены на местном кладбище.

В день освобождения в придорожной канаве нашли тела заместителя начальника лагеря и его собаки. Остальные надзиратели и охрана успели сбежать».

Сярод успамінаў, змешчаных у выданні, можна сустрэць гісторыі дзяцей вайны. Тыя, хто нарадзіўся незадоўга да вайны ці ў першы яе год, памятаюць няшмат. Але нават невялікія па аб'ёме рукапісы маюць вялізнае значэнне і дазваляюць атрымаць больш поўнае ўяўленне аб вайне. Здавалася б, узгадваюцца невялікія эпізоды, але з такіх фрагментаў і складаецца агульная карціна вайны. Сведчаннем таму з'яўляюцца ўспаміны Пятра Трабы: «Запомнилось, что кушали мы чёрный горький хлеб, так как в ржаную муку добавляли муку из вики, такой чёрный горошек. Иногда зажиточные соседи принесли буханку хорошего хлеба, было с чем сравнить.

Запомнилась встреча отца с войны. Он принёс (очевидно, из своего пайка сэкономил) баночку свиной тушёнки. Мама намазала нам на чёрный хлеб этой тушёнки, и он казался нам таким вкусным – как с мёдом».

Урачыстая прэзентацыя зборніка ўспамінаў адбылася ў дні святкавання 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У мерапрыемстве прынялі ўдзел прадстаўнікі гарадской адміністрацыі, кіраўнікі прадпрыемстваў,

арганізацый, устаноў Наваполацка, жыхары горада. Ганаровымі гасцямі свята сталі аўтары ўспамінаў і іх родныя. Присутнічала і дачка Уладзіміра Балгаранкі – Любоў Дзмітрычэнка. Яе вельмі кранула тое, што супрацоўнікі музея не забываюць пра яе бацьку. Пасля мерапрыемства Л. Дзмітрычэнка прыняла рашэнне перадаць у фонды нашага музея рукапіс бацькі, які налічвае 179 старонак.

На першай старонцы рукапісу сустракаем такія словы: «Когда вспоминаешь те грозные годы фашистского нашествия на нашу Родину, то думаю даётся: откуда только брались сила и энергия, откуда брались мужество и героизм, чтобы выстоять и победить».

Шли на жертвы ради победы, умирали, чтобы жили другие.

Хочется верить, что это никогда не повторится, ибо защитники Родины говорили: «Мы умираем, чтобы жили другие».

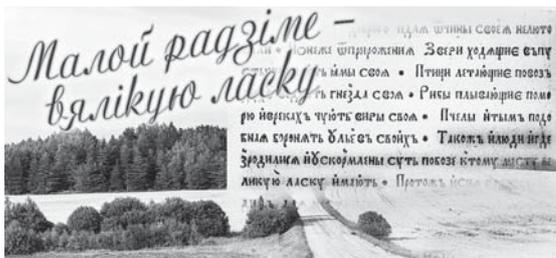
Калі чытаеш гэтыя і іншыя радкі, дакладна разумееш, што мы не маем права забыць людзей, якія зведалі трагедыю Вялікай Айчыннай вайны.

У юбілейны дні краіны год мы з асаблівай увагаю ставімся да работы па зборы ўспамінаў, бо ў поўнай меры адчуваем каштоўнасць кожнага дня. Самае важнае пяцёр – знайсці час для размовы з відавочцамі вайны, запісаць іх успаміны і выказаць словы падзякі.

Цяпер у музеі рыхтуецца да выдання чарговы зборнік успамінаў. Плануецца, што ён будзе складацца з трох частак. У першай частцы знойдуць месца ўспаміны членаў партызанскага атрада «Смерць фашызму», што дзейнічаў на тэрыторыі сучаснага Наваполацка. У другой частцы будзе прадстаўлена аўтабіяграфія Данііла Хагламаджыева, ганаровага грамадзяніна Наваполацка. Пад час Беларускай аперацыі ўзвод пад яго камандаваннем першым уварваўся ў в. Слабада, на месцы якой пазней пачала будаваць наш горад. Трэцяя частка змесціць успаміны навапалачанаў – сведкаў Вялікай Айчыннай вайны. Дзякуючы іх аповедам чытач адкрые новыя старонкі гісторыі.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Прыдарожная капліца, і не толькі, у Сяльцы

Родам я са Скідзельшчыны, нарадзілася тут у 1935 годзе. А жыў у 1977-га і па сёння ў вёсцы Сялец, што на Смаргоншчыне. За гэты час абжылася ў гэтым краі, пазнаёмілася блізка з яго гісторыяй, пасябравала з добрымі і працавітымі людзьмі, пачула цікавыя расповеды ад старэйшых людзей, пра што хачу паведаміць і вам.

Яшчэ да Першай сусветнай вайны існавалі вёскі Вялікае Замасце (гэта і ёсць сучасны Сялец) і Малое Замасце, якое стала проста – Замасце. Вёска Вялікае Замасце вылучалася сярод навакольных вёсак сваёю прыгажосцю, бо людзі садзілі каля хатаў яблынькі. У той час садамі край не славіўся, плодových дрэваў садзілі мала. Яблынькі звычайна раслі толькі ў паню. А тут садзілі ўсе. Выраслі, закрасавалі яблынькі і цешылі вока сваімі кветкамі, а потым і ўраджаем. Людзі амаль круглы год мелі садавіну. І неафіцыйна мясцовыя жыхары пачалі называць вёску «Залаты Яблык».

Каб пазначыць межы вёскі, людзі вырашылі пабудаваць на яе пачатку і ў канцы каплічкі. Купілі ў складчыну бычка і агулам даглядалі, каб прадаць і за гэтыя грошы купіць цэглу. Так і зрабілі. Вёска працягнулася з поўначы на поўдзень. І ў 1907 годзе ўзвялі каплічкі з паўночнага і паўднёвага бакоў. Працавалі талакой. З паўночнага боку цэглы не хапіла на каплічку, таму пабудавалі камбінавана: з цэглы і каменю. Па святах людзі збіраліся сюды на малітвы, а ў маі – кожны дзень (католікі маёвья вечары адзначаюць малітвай). Каплічка была маленькай, і зайсці туды было немагчыма, а былі проста праёмы, як для вакна, куды ўстаўляліся абразы, упрыгожваліся кветкамі.

У Першую сусветную вайну вёска Вялікае Замасце апынулася паміж молатам і кавалдам, бо тут праходзіла лінія фронту.

Рускія стаялі ў Рацавічах, а нямецкія салдаты – па лініі Ворціха і Чарняты. Адны і другія зрабілі ўмацаванні з бярвенняў, добра акапаліся. Да каплічкі прускакаў на кані рускі салдат, мабыць, разведчык, але быў забіты нямецкай куляй. Вёска апусцела, толькі ў некалькіх хатах на хутарах засталіся людзі. Яны вечарам і пахавалі безыменнага салдата побач з паўднёвай каплічкай. Вёска Вялікае Замасце згарэла тады датла, не засталася ніводнай хаты, была разбітая і паўночная каплічка, а паўднёвая засталася, стаіць і сёння.

Гадоў пяць ці шэсць не было тут людзей. Вярнуліся на папалішчы, ды ўсё пазарастала бур'янам. А на Загумнях у далінцы вырасла прыгожая палоска беразняку. «Будзе жыць вёска, калі бярэзнічак вырас», казалі людзі, якіх цягнула да родных мясцінаў. Памаліліся каля каплічкі і пачалі па ёй вызначаць, дзе чый двор быў, усё размералі, размеркавалі і, вядома, сталі будаваць зямлянкі. Выкарыстоўвалі для сценаў бярвенні з ваенных умацаванняў. Саломы не было, то жалі трыснёг, а дзе і лапкам, галінкамі накрывалі. Некаторыя сем'і жылі доўгі час у зямлянках, бо цяжка было разжывацца. Спачатку нешта куплялі ў складчыну, збіралі ягады, грыбы,

сушылі і адварам грыбоў паілі цялятак. А вёску назвалі Сялец.

Людзі любілі і шанавалі сваю карміцельку – зямлю, кожны лапчак зямлі меў сваю назву. Адбудаваную вёску назвалі неафіцыйна Іерусалім. З паўночнага боку расцілаўся луг (яго межы цяпер пазначаныя канавамі, плошча 150 га). Гэты луг называўся Маслаўшчына, бо тут былі палоскі сенакос. З захаду расцінулася Мохаве балота, а далей ад яго Мохаве азырцо. Мужчыны казалі, што гэтае возера не мае дна, бо звязаныя ўдаўжыню жэрды яго не даставалі. На балоте раслі буюкі, а каля возера брусніцы. Гэта таксама было добрай падмогай для людзей. За Маслаўшчынай працавала глыбакаватая рака Зуста, яна бярэ пачатак з Мохавега возера і працякае каля вёскі Замасце. На паўночным захадзе, каля Зуцы, мясцовасць называецца Забрэды. Там ёсць масток, але ўлетку можна і ўброд перайсці. А вась паўднёвая частка каля вёскі называецца Загор'е, бо тут, і праўда, узгоркі, жвір, пясок. Тут і было размешчана найбольш хутароў.

Потым хутары пачалі ссяляць у вёску, гэта ўжо канец 1960-х – пачатак 1970-х гадоў. Сяліліся ад вёскі на поўнач, таму яна значна падаўжэла. Ацалела ў вайну паўднёвая каплічка без вайны ледзь не загінула. У 1960-я гады яе хацелі знесці, ужо і трактары прыехалі, але вернікі сталі спяной. А потым, калі хацелі пусціць райсавы аўтобус па маршруце Смаргонь – Сялец – Лазоўка – Войстам, то далі прадпісанне вясцоўцам знесці каплічку, бо яна, маўляў, замінае праезд. Ды хто ж будзе зносіць святыню з намоленнага месца! Паўтобус пусцілі, і яна не перашкаджае. Каплічку з поўначы не адбудовалі, бо яна аказалася пасярэдзіне вёскі, яе фундамент і сёння бачны. І толькі ў 1995 годзе, калі ўжо стала магчыма адбу-

доўваць святыню, вернікі ў складчыну пабудавалі другую каплічку з паўночнага боку ў канцы вёскі. Туды ўжо можна зайсці, праўда, двум-трас чалавекам. Высадзілі каля яе елачкі. Тут таксама ўскладаюць кветкі, моляцца. Калі праводзяць чалавека ў апошні шлях, то абавязкова затрымліваюцца каля каплічкі, моляцца, пакідаюць вянок. А нядаўна, можа, з год таму на першай каплічцы ўстанавілі шылду: «Гісторыка-культурная каштоўнасць. Прыдарожная капліца. Пачатак XX стагоддзя, в. Сялец».

Старая школа была размешчана каля Замасця ў двух памяшканнях. Пабудавалі новую ў Сяльцы, двухпавярховую, са спартыўнай залай, майстарняй, а таксама качагаркуса складам для паліва і 4-кватэраўны дом для настаўнікаў. Магазін быў пабудаваны раней. Назву школы Замосцеўская пакінулі, бо ў раёне была ўжо Сялецкая школа (у нашым раёне два Сяльцы), то каб не блытацца з карэспандэнцыяй. У 1968/1969 навучальным годзе дзеці хадзілі ўжо ў новую школу, а таксама вучні з навакольных вёсак: Лазоўка, Замасце, Вострава, Сялец, Куляшы. Але ў 1977 годзе вучняў заменела і з кожным годам змяншалася іх колькасць. У 1990-м школу закрылі, бо заставалася ўсяго 37 вучняў. У памяшканнях школы зрабілі рамонт і выкарыстоўвалі як турбазу, піянерскія летнікі. Зімой здавалі на розныя справы: вяселлі, сямейныя святы і г.д. У 2005 годзе школу выставілі на продаж. Знайшоўся і пакупнік, але чыноўнікі адумаліся, быццам бы тут хацелі размясціць дом для састарэлых. Але так ніхто нічога і не зрабіў. Неўзабаве прыехалі краўныя, знялі жалезабетонныя перакрыцці і павезлі ў бок Смаргоні. А школу закапалі ў прамым сэнсе гэтага слова. Дом для настаўнікаў закапалі ў 2013 годзе. І ўсё тут цяпер гладка, пуста. Засталіся ліпы і каштаны,

дзе-нідзе вылазяць кусцікі былой жывой агароджы. Праўда, на лета сяльчане выстаўляюць сюды вулікі з пчоламі, так што гэтае месца ўсё ж ідзе на карысць людзям. Мохаве балота апусцелі, і зніклі буюкі.

Шмат што можна было б расказаць і пра тэўтэйшых людзей, бо дужа ўмельныя яны былі: і кавалі, і сталары, і шаўцы, і рымары. Ясь Броўка нават вырабіў алтар для касцёла. І лаўкі ў касцёле стаяць самаробныя.

Вёска зусім апусцела. Хто і жыў, то едзе на зіму да дзяцей, бо нямамоглы. «Вы, як птушкі з вырога, прылятаеце вясной да сваіх хатаў», – кажу ім. Увесну прыязджаюць дзеці, садзяць агароды, даглядаюць бацькоўскія хаты, а некаторыя купляюць пад летнішчы, бо ад горада зусім блізка.

А вась назвы мясцінаў забываюцца. Аднак у вёсцы так не бывае – кожны лапчак зямлі мае сваю назву. Напрыклад, месца ў Сяльцы, дзе вёска прадоўжылася адно да Зуцы, называюць Бабішча, бо тут былі хутары, і дзеці хадзілі да бабuleк. Далей да Маслаўшчыны размяшчалася Папіха, бо тут была сенажаць праваслаўнага святара з Рацавічаў. На паўднёвым усходзе – Смыкава, бо тут злучаюцца палі Сяльца з суседняй вёскай.

Пра раку Зуста напісана ў кнізе «Памяць. Смаргонскі раён», што яна «пачынаецца на асупаным тарфяным балоце з возера без назвы за 3,5 км на паўночным ўсход ад в. Укроепка, упадае ў раку Спягліца на ўскраіне в. Навасёлкі...» Але што возера без назвы, няпраўда. Яно называецца Мохаве возера.

Не даязджаючы да павароту на Войстам за Зуцый стайць падсобнае памяшканне, ужо амаль руіны, збудаванае з тоўстага каменю. Людзі называюць яго Мураванка. Сцены тоўстыя, прыкладна з метр, моцныя. На ім нават рэпер быў пазначаны з паўднёвага боку. Калгас тут захоўваў угнаенні, вісеў вялізны замок. Потым пад'ехала машына, знялі шыфер, згрузілі і павезлі. А потым ужо людзі парасцягвалі кровы, вокны, дзверы, і сцены пачалі развальвацца. На ўсходняй сцяне было пазначана, што будынак узведзены ў 1903 годзе.

Вельмі хочацца, каб паспрыялі краязнаўству гэтыя тры гады «Гола малой радзімы», бо, як слухна заўважыў паэт Уладзімір Мазго: «Радзімы вялікай // Няма без малое».

Яўгенія КУМБІЧ,
в. Сялец Смаргонскага раёна

Дарослае дзяцінства

Нядаўна на старонцы газеты «Звязда» ў карэспандэнцыі, прысвечанай 75-годдзю Вялікай Перамогі, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Анатоль Вялікі заўважыў, што раней «недастаткова звярталася ўвага на дзяцей вайны, а ўспаміны гэтых сведкаў яшчэ можна запісаць». Што я і зрабіў, сустраўшыся з гаваркоў былой вяскоўкай, а зараз клімаўчанкай Лізаветай Дзямідаўнай Пракоф'евай, у дзявоцтве Кісялёвай, якой сёлет спаўняецца 88 гадоў. Прапануем зірнуць на падзеі Вялікай Айчыннай вайны вачыма Лізаветкі Пракоф'евай.

«У сорак першым мне споўнілася толькі дзевяць гадкоў. Як толькі даведаліся, што пачалася вайна, то маці, Акуліна Рыгораўна Казлова, адразу ж кінулася ў плач. Дачка ж Ніна ў Брэст-Літоўску! Усяго за нейкі кіламетр ад нямецкіх і нашых пазіцыяў. Як было не хвалявацца за яе лёс! Вельмі ўжо перажывала.

А потым немцы праз нашу вёску і наступалі, і адступалі. І двойчы я палілі. Хаты вясковья – такімі вогненнымі кулямі! Некаторыя ўдалелі, а больш пацярпелі тыя, што стаялі каля шашы. Наша ж хата, пабудаваная перад самай вайной, згарэла яшчэ ў сорак першым. Таму жылі мы ў зямлянцы побач са згарэлай хатай. Мама, я і маленькі брацік Віця, якому ўсяго некалькі гадкоў споўнілася. У гады вайны хачіну трохі падладзілі, але і яе ў час адступлення немцы дапалілі.

Авечкі былі ў нас да вайны і ў самую вайну. Пасвілі аднаго разу іх каля Восаравай гары. Неяк недагледзелі, перабеглі тыя праз шашэйку. Гляджу: і нашы салдаты ляжаць, і нямецкія. Бо немцы і нашыя моцна тады перастрэльваліся. Гэты эпізод і зараз, праз дзесяцігоддзі, стаіць у маёй памяці, не забываецца. Бо гэта ж былі нечыя бацькі, сыны, дзеці...

Нялёгкія часы былі даваенныя, ваенныя, ды і пасляваенныя. Радзья былі нават хлеба. Канышыну, каб самім есці, сушылі, з гнілой бульбы гнілушкі выпякалі...

Іншым разам немцы наведваліся, ад якіх вясковья людзі ў лясках хаваліся са сваёй жыўнасцю. Каровамі, коньмі... То яйкі, то саміх курэй фашысты забяруць. Дык аднаго немца, які палез у наш куратнік, мы граблямі ды па касцы. У нас з Пянькоўкі траіх чалавек на маёй памяці ў Германію на работы тады ўгналі, а ўсяго за вайну –

дзесяцірых: Мішу Апенькіна, Ніну Чарнову, Ніну Ражанкову, Ніну Нестраценка, Аню Фралянкову, Машу Зайцаву, Сою Гудкову, Мішу Кісялёва, Андроса Алахава і Кацю Фядосенка.

.....
 ...немцы праз нашу вёску і наступалі, і адступалі. І двойчы яе палілі. Хаты вясковья – такімі вогненнымі кулямі!

Бацька, Дзямід Акіравіч Кісялёў, да вайны старшынёй Хатовіжскага сельскага Савета працаваў, на фінскай ваяваў. А да гэтага быў арганізатарам калгаса, мабыць, пад назвай «Маяк», яго ж адным часам і ўзначальваў. Быў камуністам. Так яго немцы за гэта хацелі было павесіць, але яму ўдало-

ся ўцячы ў Пачынак, дзе фронт грымеў. Да нашых падаўся, дзе ў будаце быў, а следам і мой брат Міхаіл. Сястра Ніна таксама на тым фронце змагання з ворагам апынулася.

У сорак трэцім годзе мяне адвезлі да дзядулі Рыгора Анісімавіча Казлова (таты маці) у вёску Дамамерычы. Той неяк паехаў на луг касіць сена для каня. Ужо падмарозіла. А тут немцы як на бяду. Давай ім каня, запатрабавалі. А ён глухаваты быў, заўпарціўся. Хоць і пад дзевяноста гадкоў ужо яму тады было, але быў здаровы, плячысты такі мужык. Немцам яго паводзіны не спадабаліся. Яны нагу яму прастрэлілі, а каня забралі.

Прывезлі вяскоўцы дзеда дадому, забінтавалі. Я спалохалася ды пешкі ў Пянькоўку, да маці. Маўляў, так і так. І маці хуценька пяхком у Дамамерычы падалася, потым дзеда ў Клімавічы на кані адвезла. У бальніцы нагу яму адрэзалі, а праз восем дзён ён памёр. Прыгатавалі абед з таго-сяго, што яшчэ з харчоў засталася, каб памянуць роднага чалавека. А як прыехалі з могілак, то аказалася, што ўсю ежу пазабіралі ці то немцы, ці то паліцаі.

Былі і тыя ў нас, хто ў паліцыі служыў. Ім нехта

падказаў, што маці на агародзе куфэрачак з самымі каштоўнымі рэчамі зарыла, бо была рукадзельніца, палатно ткала, то яны адкапалі і сабе ўсё забралі.

Як фронт у нашым раёне стаяў, то памятаю, такая страшная страляніна была. Кулі раз-пораз свішчуць над маёй галавой. У акопе хаваліся. Сядзім і чуюм: нехта крычыць неўгала нема. – «КГ»). Маці было памкнулася дапамагчы чалавеку, які трапіў у бяду, ды так і не адважылася – ноч жа на дварэ, пабаялася.

А раніцай глядзім: ляжыць нежывы наш маладый салдацік. Нагу яму адарвала. А немцы ўсё страляюць... У ягонай сумцы толькі дзве цыбуліны былі. Дакументы яго забралі. Родам той быў з Курскай вобласці. Сёстры яго пасля вайны прыезджалі. У агульнай магіле загінулых у вайну перазахавалі.

Калі нас вызвалілі, ды і пасля, калі даведаліся, што вайна закончылася, то абдымаліся, цалаваліся. Так былі радыя людзі! Вясной 1945-га вярнуўся з вайны брат Міша, а пасля і сястра Ніна, якая аж да самога Берліна дайшла. І бацька таксама прыйшоў з фронту. Я так думаю: каб мір быў на зямлі паўсюль, трэба перажываць за тое, берагчы яго.

Цяжка было жыць у вёсцы і пасля вайны. Не было чаго ні апрануць, ні абуць. Я ў школку хадзіла з Пянькоўкі за сем кіла-

метраў у салдацкіх ботах. Рукавічак не было, кнігі за пазуху, рукі ў кішані – і іду, пальцы ад холаду паадмарозіўшы, а пакуль дайду, то чарнільніца мая замерзне. Пісаць не было на чым, то маці ў хатах, дзе стаялі салдаты, знаходзіла папярковыя мяхі з-пад нечага, высушвала іх, і мы пісалі на той паперы. Спыткаў не было, але вольжа неяк вывучыліся!

Сёстры Ніна і Оля на машыніста на медыясцёр, Міша на настаўніка, Ваня на механіка, Віця на вадзіцеля. А я на прапраба-будаўніка, працавала ў Клімавіцкай МТС, будавалі ў гаспадарках сушылькі, ідучы разам з іншымі людзьмі да вёсак пехатой. Потым, працуючы кінамеханікам 21 год, у вёску Паўлавічы адхадзіла пяхочкам. Усяго ў мяне 41 год працоўнага стажу. Была ўдарнікам камуністычнай працы, ударнікам дзясцітай пяцігодкі, пераможцай сацыялістычнага спаборніцтва 1973 года, за што адпаведныя знакі і значкі маю, а гэтаксама медаль «За доблесную працу. Узнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна».

*Запісаў Іван ЛАПО, краязнаўца, член Беларускага саюза журналістаў, г. Клімавічы
 На здымках: Міхаіл Кісялёў і Ніна Кісялёва, калі прыйшлі з вайны*

І над вымыслам слёзы пралью...

Згадзіся, не часта такое бывае, калі з задавальненнем перачытаеш творы пісьменніка і кожны раз атрымліваеш эстэтычную асалоду, знаходзіш новае і карыснае для сябе.

Наша размова – пра новую кнігу Уладзіміра Гаўрыловіча «Агледзіны», выдадзенаю летась Інфармацыйным аддзелам Гомельскай епархіі пры падтрымцы і на сродкі архіепіскапа Гомельскага і Жлобінскага Стэфана. Гэты зборнік апавяданняў выйшаў з друку на выніках абласнога літаратурнага конкурсу «Праваслаўе – мая надзея», дзе атрымаў гран-пры.

ры псіхалагічна-вострыя і адначасова займальныя, арыгінальныя, напісаныя з пазіцыі сучаснасці.

Пісьменнік умее ствараць цікавыя, яркія, незабыўныя вобразы сваіх землякоў-палешукоў – людзей розных узростаў, прафесіяў, сацыяльнага становішча. Быццам на яве бачыш, напрыклад, як «Сцёпчык на поўныя грудзі хапаў, бы спяшаўся наталіць нутро, вяснонае празрыстае паветра»... Бачыш Ганну Парэйку, старэнькую паляшчучку, якая чакае не дачакаецца свайго адзінага сына. І якія добрыя людзі акражаюць увагай і дапамогай гэтую нямоглую ўжо бабульку!

У невялікім апавяданні «Хата» апісваецца простая жыццёвая сітуацыя, але яна высвечвае характары людзей, паказвае святло і цені ў нашым быцці. Аўтар пацвярджае сваім творам, што праўда, справядлівасць заўсёды перамагаюць, нягледзячы на розныя хібы ў характарах і паводзінах некаторых людзей.

Тонкім псіхалагам паказаў сябе У. Гаўрыловіч і ў апавяданнях «Споднін яблык», «Карміцель», «Таполевы востраў», «Калядны сон» і іншых.

Шчымымі, кранальнае апавяданне «Сястрычка», у якім паўстае вобраз самаахвярнага дзяўчыны Ганны, медыцынскай сястры на вайне. Трэба сказаць, што пісьменніку, які нарадзіўся пасля Вялікай Айчыннай вайны, удаецца перадаць тыя страшныя падзеі праўдзіва, яскрава, паказаць мужнасць і гераізм простых людзей у экстрэмальнай сітуацыі. І яму верыш. Ці не гэта самае галоўнае для творцы?

Упэўнены, што новая кніга У. Гаўрыловіча прынясе не толькі радасць спаткання з літаратурай, але і карысць у выхаванні ў грамадстве сумленнасці, міласэрнасці, патрыятызму.

Міхась СЛІВА

Чым карысная чарамша для арганізма чалавека

Красуе вясна, і чалавеку даступныя першыя вітаміны, што дорыць нам сама прырода. Менавіта да такіх і адносіцца чарамша, якую часта яшчэ называюць «дзікім часнаком» ці «мядзведжай цыбуляю».

Чарамша багатая на карцін, эфірныя алеі, вітаміны С, В1, В2, В9 і РР, а таксама на арганічныя кіслоты і карысную клетчатку.

Варта спажываць чарамшу для:

- * паляпшэння і падтрымання саставу крыві, а яшчэ для паляпшэння сардэчнай дзейнасці;

- * паляпшэння апетыту, бо расліна актыўна выпрацоўку страўнікавага соку, спрыяе рабоце страўнікава-кішачнага тракту і паляпшае абмен рэчываў;

- * агульнаўмацавальнага эфекту, павышэння імунітэту;

- * зніжэння артэрыяльнага ціску і засцеражэння ад халестэрынавых бляшак;

- * умацавання нервовай сістэмы.

Што можна згатаваць з чарамшы

Суп з чарамшою

Вам спатрэбяцца:

- Пучок чарамшы
- Рэвень – 2 сцяблы
- Морква – 1 шт.
- Цыбуліна – 1 шт.
- Чвэртка караня сельдэрэю

- Мука – 1 стл.
- Аліўкавы алей – 1 стл.
- Вараная яйка – 1 шт.
- Паніроўчаныя сухары – 1 стл.

Способ гатавання:

- Выдаліце ў зялёнага сцяблыны, добра прамыйце.
- Зварыце звычайны адвар з гародніны (морква, сельдэрэй, нарэзанае сцябло рэвеню, для паляпшэння смаку можна дадаць свежыя грыбы). У адвар пакладзіце нарэзаную чарамшу і варыце яшчэ 10 хвілін.
- Дробна нарэзаную цыбулю абсмажце ў масле ці алеі. Калі цыбуля стане мяккай і залацістай, дадайце лыжку мукі і прапіяціце, памешчаючы. Уліце ўсё ў суп і дайце яму трохі пакіпець.
- Вараная яйка разрэжце напалам, укачайце ў паніроўчаныя сухары, падсмажце на масле ці алеі і апусціце ў гатовы суп. Да тагога супу добра падыходзіць смятана.

Салата з чарамшою

Інгрэдыенты:

- Чарамша – 200 г
- Гуркі – 2 шт.
- Пятрушка – 50 г
- Вараная яйка – 2 шт.
- Маянэз – 200 г
- Соль на смак

Способ гатавання:

Чарамшу і пятрушку мыем і дробна нарэзаем. Гуркі мыем і нарэзаем паўкружочкамі. Які нарэзаем дробнымі кубікамі. Усё нарэзанае высыпаем у міску, дадаем солі, маянэзу і перамешваем.

Смачна есці!

Усмешкі-пацешкі

Уздоўж

- Смех з панскіх ботаў: адзін згарэў, а другі ... з'еў (прык.).
- «Паляванне – гэта ...! Асабліва калі патроны скончыліся, а кабан яшчэ жывы» (жарт).
- Калі хочаш доўга жыць, навучыся ... смяшыць (прык.).
- «– Мілы, ты дзе? – Я на паляванні. – А хто так гучна дыхае? – Гэта ...» (жарт).
- У пошуках булкі не згубі ... (прык.).
- Белы ... – ды не сыр, добры зяць – ды не сын (прык.).
- У старажытнасці галаўны ўбор усходніх цароў.
- Беларуская язычніцкая багіня вясны.
- Калі рот не адкрыеш, ... не заляціць (прык.).
- Грак у паветры – ... на вуліцы (прык.).
- ... – першы шчасліўчык, бо не меў цешчы (прык.).
- У віне мудрасць, у піве ... а ў вадзе мікробы (прык.).
- «... па зямлі рыбалцы на сёмы дзень быў закрыты брыгадай нарколагаў» (жарт).
- Статуй, якому пакланяюцца як боству.
- Любіш мёд – цяры і пчалінае ... (прык.).
- Невялікая азёрная рыба, якая водзіцца на Поўначы Еўропы.

Упоперак

- Тое, што і смех.
- ... куму пазнаў і на піва пазваў (прык.).
- Музычны інструмент у народаў Закаўказзя.
- Пакаленне.
- Нота музычнай гамы.
- Закон – ..., мядзведзь – гаспадар, кацялок – норма (прык.).
- Вясёлая жанчына.
- Вельмі тонкі блін.
- Авечку стрыгуць – ... дрыжыць (прык.).
- На ваўка ..., а авечак цягае Сава (прык.).
- Свіння есць усё, а ... яшчэ і свінню (прык.).
- І баба з возу, і ... сытыя (прык.).
- «Калі ... паехаў на рыбалку і прывёз русалку, язджайце, дзеўкі, на мора – там 33 багатыры» (жарт).
- Заяц для лісіцы не друг, а ... (прык.).
- Жартаваў Мартын, ды зваліўся пад ... (прык.).
- Асадак на дне вадаёмаў.

Слаўі Лявон ЦЕЛЕШ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 15 – 16

Уздоўж: 1. Сродак. 5. Фургон. 8. Выбоіна. 9. Пуга. 11. Хлеб. 13. Самакат. 14. Азарт. 16. Матор. 17. Спіра. 18. Нацыя. 19. Пекла. 20. Конка. 22. Мужчына. 25. Неба. 26. Хітруга. 27. Дарога.
Упоперак: 1. Сопка. 2. Два. 3. Квас. 4. Гора. 5. Факт. 6. Рух. 7. Набор. 10. Гравійка. 12. Летуценне. 15. Траса. 16. Мінск. 19. Па. 21. Асада. 22. Муха. 23. Чары. 24. Апад. 25. Нар.

Травень (Май)

8 – Місевіч Уладзіслаў Людвігавіч (1945), эстрадны музыкант, заслужаны артыст Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

9 – Вялікая Айчынная вайна (1941 – 1945), вызваленчая вайна народаў СССР супраць фашысцкай Германіі і яе саюзнікаў, найважнейшая састаўная частка Другой сусветнай вайны – 75 гадоў з часу заканчэння.

12 – Ваньковіч Валенці Мельхіравіч (1800, Бярэзінскі р-н – 1842), жывапісец, адзін з найбольш значных беларускіх мастакоў XIX ст., прадстаўнік рамантызму, які пакінуў след не толькі ў культуры Беларусі, але і атрымаў вядомасць далёка за яе межамі, – 220 гадоў з дня нараджэння.

13 – Далейскі Цігуе (1840, Лідскі пав. – 1864), удзельнік вызваленчага руху ў Беларусі і Літве пад час паўстання 1863 – 1864 гг., найбліжэйшы памочнік К. Каліноўскага па кіраўніцтве паўстаннем – 180 гадоў з дня нараджэння.

13 – Паўлюкоўскі Уладзіслаў (1895, Стаўбцкі р-н – 1955), пісьменнік, перакладчык, этнолаг, фалькларыст, мастак – 125 гадоў з дня нараджэння.

13 – Колас Людміла Якаўлеўна (1950), артыстка оперы, заслужаная артыстка Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1984), педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

14 – Цеперава Валянціна Адамаўна (1930, Горацкі р-н), майстар мастацкага ткацтва, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1980) – 90 гадоў з дня нараджэння.

15 – Чэрскі Іван Дзямёнцевіч (Ян Дамінікавіч; 1845, Верхнядзвінскі р-н – 1892), геолог, географ, геамарфолог, заолог, даследчык Сібіры, удзельнік

паўстання 1863 – 1864 гг. – 175 гадоў з дня нараджэння.

15 – Сяюко Вяляслаў Іванавіч (1940, Зэльвенскі р-н – 2002), актёр, заслужаны артыст Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

16 – Чарнабаеў Віктар Максімавіч (1930), артыст оперы, народны артыст Беларусі, лаўрэат прэміі Беларускага саюза тэатральных дзеячаў «Крыштальная Паўлінка» (2006) – 90 гадоў з дня нараджэння.

16 – Палівода Ігар Ігаравіч (1950 – 1996), кампазітар, піяніст, аранжыроўшчык – 70 гадоў з дня нараджэння.

17 – Нікіфароўскі Мікалай Якаўлевіч (1845, Віцебскі р-н – 1910), этнограф, фалькларыст, асветнік, правядзейны член Таварыства аматараў прыроднага ведаў, антрапалогіі і этнаграфіі Маскоўскага ўніверсітэта і Рускага географічнага таварыства – 175 гадоў з дня нараджэння.

18 – Чыквын Ян Арцёмавіч (1940), паэт, перакладчык, літаратуразнаўца, даследчык беларускай і рускай літаратуры – 80 гадоў з дня нараджэння.

20 – Мікола Вяршынін (Мікалай Пятровіч; 1940, Чэрвень – 2009), паэт-сатырык, гумарыст – 80 гадоў з дня нараджэння.

22 – Каспяровіч Мікалай Іванавіч (1900, Пухавіцкі р-н – 1937), краязнаўца, лексікограф, мастацтвазнаўца, літаратуразнаўца, этнограф, укладальнік першага беларускага дапаможніка па тэорыі літаратуры «Узоры для літаратурных гурткоў пры "Маладняку" і гурткоў селькораў» (1927) – 120 гадоў з дня нараджэння.

22 – Пішчанка Іван Кірылавіч (1930, Слаўгарадскі р-н – 2001), фалькларыст, літаратуразнаўца, крытык, педагог, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 90 гадоў з дня нараджэння.

Шаноўныя сябры, чытачы і падпісчыкі!

Шчыра ўдзячныя вам за падтрымку нашай з вамі «Краязнаўчай газеты». Спадзяемся, з часам мінецца каранавірусная навала, і жыццё кожнага вернецца ў звыклы рытм. Цяпер жа мы вымушаныя зноў планавачы наступны нумар здвоеным. Спадзяемся на вашае разуменне і на тое, што падобныя вымушаныя крокі не аддаліць нас, а кола чытачоў і падпісчыкаў змяняцца не будзе.

Сустрэнемся з вамі праз 2 тыдні – 22 траўня. Зноў пагаворым пра краязнаўчы форум, што адбыўся сёлета, распавядзём пра музейныя цікавосткі, пазнаёмімся з працаю школьнікаў-краязнаўцаў, завітаем на маладзечанскія хутары... Апошні нумар месяца, 20-ы, мяркуючы выдаць паводле плану, 29-га.

Нагадаем таксама, што цяпер на «КГ» можна падпісацца, не выходзячы з дому – варта ў інтэрнэце набраць belpressa.by. Даступная падпіска як на папярковы варыянт, так і на газету ў фармаце pdf. Будзем удзячныя кожнаму за афармленне падпіскі, а таксама за спрыянне ў пашырэнні кола падпісчыкаў.

Калі нехта мае магчымасць падтрымаць фінансаванае выданне «Краязнаўчай газеты», можна гэта зрабіць на сайце kazeta.by.

Да сустрэчы 22-га! Беражыце сябе, а таксама родных і блізкіх!

Варэнне з дзьмухаўцоў

Хтосьці называе яго мёдам, хтосьці кажа, што гэта ўсё-ткі варэнне. Але як бы там ні было, цяпер няма часу доўга думаць, бо дзьмухаўцовы сезон хутка скончыцца і вы не паспееце прыгатаваць цудоўныя прысмакі.

Яно зачароўвае сваім выглядам і смакам. Дзіва, скажаце вы. Але не – нашыя продкі часта варылі яго, і ўвогуле – загатоўкі рабілі з таго, што давала прырода, і не называлі дзьмухавец пустазеллем.

Вам спатрэбіцца:

Дзьмухаўцы – 360-400 кветак

Вада – 2 шклянкі

Цукар – 7 шклянак

Спосаб гатавання:

Кветкі прамыйце, заліце халоднаю вадою і кіпяціце 2 хвіліны.

Накрыйце друшляк кавалкам чыстай марлі, адкіньце на яе дзьмухаўцы і старанна адцісніце.

У ваду, што засталася пасля кветак, усыпце цукар, пастаўце на агонь і давядзіце да кіпення.

Кіпяціце 7 хвілін.

Разліце варэнне ў чыстыя слоікі і закрыйце накрыўкамі.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

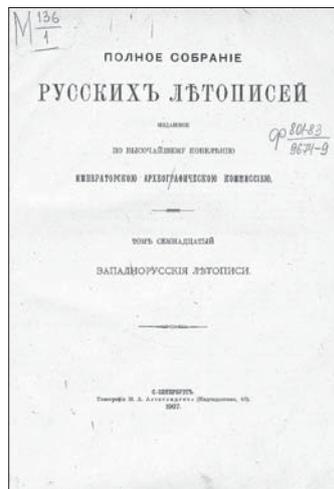
ПОЎНАГАЛОССЕ – фанетычная асаблівасць усходнеславянскіх моваў, у тл. беларускай, – ужыванне паміж зычнымі ў каранёвых марфемах спалучэнняў «-оро-», «-оло-», «-ере-», «-еле-» на месцы праславянскіх спалучэнняў «-ог-», «-ол-», «-ег-», «-ел-». Узнікла ў выніку дзеяння закону адкрытага склада (* bergъ – «берегъ», * zolto – «золото»), поўнагалоссе адлюстравалася ў пісьмовых помніках старабеларускай мовы, дзе фіксуецца формы «боронити», «волостъ», «стеречи», «Новгородокъ», «Городня», «Дорогичинъ». У спрадвечным спалучэнні «-el-» паміж зычнымі першапачатковы е пад уплывам цвёрдага l змяняўся ў о, але далей працэс ішоў, як і ў астатніх спалучэннях (* melko – * molko – «малако»). Лексемы з поўнагалоссем у беларускай мове пад уплывам яе фанетычных законаў змянілі свой

пачатковы выгляд («барана», «бераг», «барода», «галава»).

У беларускай мове значна больш поўнагалосных формаў (бел. «вораг», «нораў», «палон», «сорам») у параўнанні з рускай («враг», «нрав», «плен», «срам»), дзе ўжываюцца многія няпоўнагалосныя формы.

ПОЎНЫ ЗБОР РУССКИХ ЛЕТАПИСАЎ, Полное собрание русских летописей – шматтомнае выданне помнікаў летапісання ўсходніх славянаў. Выдаюцца з 1841 г. Археаграфічнай камісіяй у Пецярбургу, з 1922 г. АН СССР, цяпер – РАН. Тэксты публікуюцца на мове арыгінала, друкуюцца не толькі асобныя летапісныя помнікі, але і іх рэдакцыі з розначытаннямі паводле іншых спісаў і з палеаграфічна-тэксталагічным каментарыем.

Беларускія і беларуска-літоўскія летапісы і хронікі змешчаныя ў 17-м (1907), 32-м (1975) і 35-м (1980) тт. У 17-м т. (тэксты да друку падрыхтавалі С. Пташыцкі і А. Шахматаў)

Поўны збор рускіх летапісаў. Т. 17

апублікаваныя «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх», Беларуска-літоўскі летапіс 1446, «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага», Хроніка Быхаўца паводле 20-і спісаў, «Пахвала Вітаўту» (першапачатковая, 1428, і рус. скарачанае рэдакцыі) і гісторыка-літаратурныя матэрыялы, звязаныя з гэтымі творами паходжаннем. У 32-м т. (тэксты падрыхтаваў М. Улашчык) змешчаныя Хроніка Быхаўца і творы, што раней не друкаваліся ў гэтым выданні: «Хроніка літоўская і жамойцкая», Баркулабаўская хроніка і Віцебскі летапіс. У 35-м т. (падрыхтаваны М. Улашчыкам) надрукаваныя агульнадзяржаўныя беларуска-літоўскія летапісы і хронікі XV – XVI стст. паводле 12-і спісаў, «Валынскія кароткі летапісы», упершыню ўводзіцца ў шырокі навуковы ўжытак Магілёўская хроніка (тэкст падрыхтаваў В. Чамарыцкі). У канцы многіх тамоў, у тл. тамоў з беларускімі і беларуска-літоўскімі летапісамі і хронікамі, імяны і географічныя паказальнікі.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)